

De meubelontzameling van Museum Rotterdam

Liesbeth van der Zeeuw
Conservator kunst en kunstnijverheid
Museum Rotterdam
Mei 2021

Museum Rotterdam heeft een omvangrijke deelcollectie van ca. 750 meubels. Al deze kasten, kisten, tafels, stoelen, banken, bedden, haardschermen, theestoven, secretaires, wiegen etc. worden bewaard in het museumdepot en nemen daar 250 m² in beslag. Daarnaast is er een klein aantal in langdurig bruikleen gegeven aan andere musea. De Gemeente Rotterdam is eigenaar van deze en alle andere deelcollecties die het museum beheert.

In 2009 besloten we een onderzoek te starten naar deze omvangrijke collectie. Ons streven was te komen tot een groep meubels die een representatief, presentabel en beheersbaar geheel voor het museum zou vormen. Dat betekende dat we keuzes moesten maken in bewaren en afstoten. Hoe we dat hebben aangepakt en hoe ver we in dat traject nu zijn, leg ik graag uit.

Allereerst nodigden we dr. Herman den Otter uit om de basisregistratie te controleren en aan te vullen. Herman is al jarenlang als docent conservering en restauratie verbonden aan de Universiteit van Amsterdam en een van de weinige meubeldeskundigen in Nederland. Wij vroegen hem ook per meubel een Deltaplan categorie toe te kennen: A, B, C of D.

Herman heeft enkele maanden in het depot aan de collectie gewerkt; elk meubel is letterlijk door zijn handen gegaan. Ik volgde de informatie die hij in onze database toevoegde en ging telkens even bij hem kijken want ik was natuurlijk ook nieuwsgierig naar zijn bevindingen. Uiteindelijk bevestigde hij ons vermoeden dat we veel meubels van dezelfde soort hebben en onderling sterk wisselend in kwaliteit en conditie.

In de tussentijd onderzocht ik de geschiedenis van deze collectie: waarom hadden wij zoveel meubels, en zoveel van hetzelfde? Om daar achter te komen heb ik aan de hand van de beschikbare registratiegegevens geprobeerd in grote lijnen het collectiebeleid ten aanzien van de meubels onder de verschillende directoraten te reconstrueren. Voor de volledigheid: de collectievorming start al in 1861 met de overdracht van de eikenhouten archiefkist van het Leprooshuis!

Omdat ik hier niet al te uitgebreid kan zijn beperk ik me tot het noemen van drie directeuren die van belang zijn geweest. Een daarvan was Anton Hoyneck van Papendrecht (directoraat

1905-1929). Hij werd in 1913 door de Gemeente Rotterdam in het vooruitzicht gesteld van een nationaal kunstnijverheidsmuseum. Dat plan werd nooit uitgevoerd, maar Hoyneck begon alvast van alles op het gebied van ambachtelijke kunstnijverheid te verzamelen. Verder had hij een grote belangstelling voor voorwerpen met betrekking tot het huiselijk leven en met name 'De wooning' zoals hij deze categorie noemde. Hij had een voorkeur voor gotische en renaissance meubels, maar in de praktijk was hij geïnteresseerd in *alle* meubelstijlen.

De tweede was Petra Beydals (conservator/directoraat 1948-1960). Het museum opende na jarenlange sluiting van Het Schielandshuis in 1953 weer de deuren en in de loop van de jaren richtte zij een 17de-eeuwse herberg in, een Erasmuskamer, een Oud Hollandse kamer, een Régence- en Lodewijk XV zaal, een Lodewijk XVI kabinet, een Empirekamer en een 19de-eeuwse salon in neo-stijlen. In deze periode is veel kunstnijverheid, waaronder ook heel veel meubels, aangeschaft voor de aankleding van deze historische kamers. Men kan wel stellen dat Beydals in deze periode datgene realiseerde - en dan met allure en in ongeremde hevigheid - wat Hoyneck altijd voor ogen had gehad, namelijk 'stijlvertrekken', waarvoor hij toen niet de ruimte had. Er werd in Rotterdam gekocht, maar ook elders in het land, bij allerlei handelaren en veilinghuizen en zelfs af en toe in het buitenland.

Onder het directoraat van Dolf Meyerman (1971-1994) kwam er een koersverandering. Hij stelde voor een deel van de stijlmeubels af te stoten (maar dat zou nog niet gebeuren) én meer aandacht te besteden aan eigentijds verzamelen. In 1983 stelde hij een conservator Eigentijds Verzamelen aan voor objecten uit het dagelijks leven, een collectie waarvan de basis al door Hoyneck van Papendrecht was aangelegd. Deze aanstelling was ook ingegeven door een nieuwe koers van cultuurhistorische Nederlandse musea om de gelaagdheid van de (huidige) samenleving in de collectie te willen weerspiegelen en niet alleen de elitecultuur te tonen.

Een goed voorbeeld van de nieuwe koers in de daaropvolgende decennia is de verwerving van de museumwoning van Tante Nel op het Noordereiland: al haar meubels, schilderijtjes, vaasjes, nepbloemen, een gaskachel etc. Het ensemble van deze gefingeerde schippersweduwe uit Rotterdam staat niet alleen voor het dagelijks leven, maar representeert ook de wooncultuur van een bepaalde sociale klasse en geeft daarmee een nieuwe dimensie aan de reeds aanwezige meubelensembles in de collectie die exclusief naar de wooncultuur van de elite verwijzen. Ook de schenking van een ensemble die het Goed Wonen interieur van een Rotterdams gezin in de jaren '50 illustreert, is een sterke aanwinst, ook - en misschien vooral - omdat het 'verantwoorde meubel' zo in contrast staat met het 'foute' stijlmeubel.

Het afstoten van museale objecten werd in de loop van de jaren onderwerp van discussie en steeds minder een taboe. De LAMO (Leidraad Afstoten Museale Objecten) kwam in 1999 en werd later nog eens herzien. Nadat we in 2009 startten met ons onderzoek werd na enige tijd het een en ander weer stilgelegd door ongewenste ontwikkelingen in het afstotingstraject bij het Wereldmuseum. We waren nu in afwachting van een visie van het Rotterdamse college op het ontzamelen van museale collectie. Deze visie werd in 2012 gepresenteerd en is uitgesproken positief mits de Rotterdamse musea zich aan een specifiek uitvoeringsprotocol houden. Hiertoe behoort onder meer het zogenaamde 'Rotterdamse rondje' waarbij elk museum de te ontzamelen objecten eerst aan de collega instellingen aanbiedt. In 2019 werd het *Beleidskader Ontzamelen van de Gemeentelijke*

museumcollecties Rotterdam - inclusief stappenplan in de Gemeenteraad vastgesteld. Hiermee konden we aan de slag en zo pakten we de ontzamedraad weer op.

Door mijn onderzoek naar de geschiedenis van de collectie werd mij duidelijk dat door de tijd heen het zoeken naar en samenstellen van *ensembles* die een bepaalde wooncultuur of stijlperiode representeren, een rode draad in het verzamelbeleid was en nog steeds is. Daarbij is de aandacht van het museum voor het historische ensemble vanaf de jaren zeventig verschoven naar de wooncultuur in de moderne tijd. Dat kwam niet alleen doordat het historische stijlmeubel op een gegeven moment in de collectie meer dan voldoende vertegenwoordigd was, ook de komst van de conservator Eigentijds Verzamelen (later Moderne Stadscultuur) verklaart deze verschuiving. Een ensemble maakt een samenspel van allerlei objecten mogelijk, legt dwarsverbanden en verbindt aldus al die deelcollecties met elkaar die een echt stadsmuseum zoals Museum Rotterdam beheert.

Ik kon nu aan de slag met selecteren en hierin heeft Herman den Otter een belangrijke rol gespeeld. We brachten alle meubels - voor zover mogelijk - onder in ensembles. Deze ordening leverde een helder en werkbaar overzicht van de meubelcollectie. Ensembles vormen een ruime definitie, maar dat is bewust om zoveel recht te kunnen doen aan de verscheidenheid (kunst- en cultuurhistorisch) in de collectie. Bij de keuze in ensembles letten we op de hanteerbaarheid en praktische mogelijkheden uit oogpunt van onze doelstellingen: representatief, presentabel en beheersbaar.

Het streven van het museum is om een collectie meubels te beheren die een representatief, presentabel en beheersbaar geheel vormt. Met representatief wordt bedoeld dat de meubels kenmerken dragen waarmee een grotere groep wordt vertegenwoordigd zoals 'rococo' of 'goed wonen'. Onder meubels die presentabel zijn, verstaan we meubels waarvan de conditie redelijk tot goed is. Voor alle duidelijkheid: het presentabel zijn van een meubel staat los van zichtbare gebruikssporen of van het welvaartsniveau van een woonomgeving dat haar weerslag vindt in het meubel. Met beheersbaar wordt bedoeld een limiet in m2. De grens wordt gesteld door de capaciteiten van de organisatie en het budget.

Meubels kunnen, behalve in een bepaalde stijlperiode of wooncultuur, natuurlijk ook in andere ensembles worden ondergebracht zoals het Heilige Geesthuis, de kapper, kindermeubels (immers, een wieg behoort tot de 'kindermeubels' maar kan ook bij 'Biedermeier meubelen' worden ondergebracht), Rotterdamse meubelfirma's, bestuur, Rotterdammers etc.

De 20ste-eeuwse meubels lieten zich niet altijd makkelijk groeperen en om die reden is gekozen voor de globale tijdvakken voor en na WO II. Toch kwamen ook hier mooie ensembles tevoorschijn zoals 'goed wonen', 'Tante Nel' en 'Pim Fortuyn' Tot slot is er een restcategorie die zich moeilijk laat ordenen wat betreft herkomst, datering, functie etc.; dit zijn vaak kapotte en onvolledige stukken.

De selectie is uitgevoerd om doublures en objecten die wezensvreemd zijn aan de collectiegeschiedenis, van de rest te scheiden en daarmee in aanmerking komen voor afstoting volgens de LAMO. Ik wil benadrukken dat deze afstoting niet het essentiële karakter van de meubelcollectie aantast, maar de collectie - met respect voor de verzamelgeschiedenis - slechts 'indikt'. Gedurende het traject heb ik behalve Herman den

Otter, nog diverse andere deskundigen en adviseurs in het depot uitgenodigd om over de afstoting van de meubelcollectie in het algemeen en de afzonderlijke objecten van gedachten te wisselen (Reinier Baarsen, Paul Rem, Paul van Duin, Yuri van der Linden, Titus Eliëns en Steven Braat). Daarnaast is tijdens het gehele traject nauw contact met een beleidsadviseur van de Gemeente Rotterdam (afdeling Cultuur).

Criteria die bij de selectie zijn gehanteerd:

1. Rotterdam
2. Makelij
3. Herkomst
4. Functie
5. Cultuurhistorische betekenis in het kader verzamelbeleid moderne stadscultuur (zie collectieplan)

Binnen 1 en 2 is gelet op A, B, C en D classificatie, zoals in het onderzoek naar voren is gekomen.

(algemeen: *reeksen* zijn intact gehouden)

Voor elk object (of reeks) is het waarderingsformulier *op de museale weegschaal* van het RCE ingevuld dat als extra inhoudelijke toetsing heeft gefungeerd.

Het resultaat van deze exercitie is het voorstel om 178 meubels af te stoten. Maar we waren er nog niet: nu moesten we nog de herkomst van deze groep worden onderzocht voor zover nog niet bekend. Uiteindelijk hebben we van 51 meubels kunnen aantonen - o.a. door bewaarde facturen - dat ze zijn aangekocht. Deze groep is nu op de Afstotingsdatabase geplaatst. Een volgende opgave is om de restgroepen 'herkomst onbekend' en 'schenkingen' te kunnen afstoten. Dat betekent een proces van zorgvuldig wikken en wegen en waarvoor we inmiddels advies inwinnen. De Gemeente Rotterdam zal als eigenaar uiteindelijk een besluit moeten nemen.

Liesbeth van der Zeeuw
Conservator kunst en kunstnijverheid
Museum Rotterdam
Mei 2021